

DOI : 10.33274/2079-4819-2019-70-1-12-24

УДК 332.1

Іванова Н. С.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ

Ivanova N. S.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor.

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua

STRATEGIC GUIDELINES FOR ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGIONS

Мета — дослідити стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки регіонів.

Методи. Для досягнення визначеної мети застосовувалися методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, логічного узагальнення, аналогій, порівняльного зіставлення.

Результати. Статтю присвячено теоретичному дослідженню управління процесами формування, забезпечення та зміцнення економічної безпеки національної економіки через регіональну компоненту. Досліджено існуючі концепції зміцнення економічної безпеки національної економіки. Результати аналізу діючих Стратегій економічного розвитку регіонів до 2020 р. свідчать, що жодна стратегія не визначає стан економічної безпеки регіону ні як базу економічного розвитку, ні як наслідок економічного розвитку регіону, що ще раз підтверджує відсутність узгодженості відносно питання забезпеченості економічної безпеки на регіональному та державному рівнях. Безпека розглядається з таких позицій, як громадська безпека, безпека довкілля, навколишнього середовища, радіаційна, екологічна, енергетична безпека, безпека руху, продовольча безпека (Кіровоградська, Волинська, Полтавська області), особиста та інформаційна безпека (Луганська область). Результати аналізу стратегічних цілей, які визначені регіонами України у відповідних Стратегіях економічного розвитку до 2020 р., свідчать, що майже всі регіони (22 регіони або 92 %) мету забезпечення високого рівня та якості життя населення регіону (зокрема розвиток людського капіталу) визначили однією з пріоритетних.

Забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки на рівні регіону неможливе без здійснення структурної перебудови регіонального управління та контролю ефективності реалізації відповідних регіональних програм. Формування ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку потребує врахування специфіки розвитку кожного регіону та прогнозування забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: регіон, економічна безпека, економічна безпека регіону, стратегія, стратегічні орієнтири, забезпечення економічної безпеки регіонів.

© Н. С. Іванова, 2019

Постановка проблеми. Вагомим чинником економічного розвитку регіонів стає ефективність управління економічною безпекою, що можливо досягти шляхом застосування стратегічного підходу під час визначення та реалізації заходів забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні. Виникає необхідність розроблення методики вибору та обґрунтування стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми погоджуємося із твердженням Р. Тульчинського [1], що для ефективного управління економічною безпекою регіонів необхідно використовувати стратегічний підхід. Стратегія в економічній теорії розглядається як багатомірне і багатоаспектне поняття. М. Портер визначає стратегію як «спосіб реакції на зовнішні можливості й загрози, внутрішні сильні та слабкі сторони» [2]. М. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі визначають стратегію як план або програму дій з досягнення поставлених цілей [3].

Окрім того, аналіз наукової літератури [4–10] доводить, що існують різні підходи щодо тлумачення сутності поняття «стратегія»: план або його окремі компоненти; визначення цілей, методів та інструментів їх досягнення (за цільовим підходом); набір принципів для прийняття стратегічних управлінських рішень; лінія поведінки суб'єкта господарювання (за поведінковим підходом). Незважаючи на розбіжність між підходами до розуміння поняття «стратегія», представлені тлумачення не суперечать один одному, а швидше наголошують на багатоаспектності цього поняття.

Як стверджують В. Воротіна та Я. Жаліло, поняття «економічна стратегія» має базуватися на визначенні науково обґрунтованого цільового критерію, який слід розглядати як обов'язкову характеристику стратегії, і виокремлення якого дозволяє здійснити синтез закономірностей стратегічної поведінки та розвитку суспільно економічної системи [11]. З цієї точки зору С. Стеценко формулює цільові критерії для стратегії, економічної стратегії та державної економічної стратегії. За його визначенням цільовим критерієм стратегії є забезпечення безперервності та цілісності функціонування системи; для економічної стратегії — безперервне функціонування організації в системі виробничих відносин, які забезпечують її постійне відтворення. Державна економічна стратегія — стійке відтворення та всебічний розвиток соціально-економічної системи [12].

Б. Райзберг, Л. Лозовський та Є. Стародубцева розглядають стратегію як «довгострокові, найбільш принципові, важливі установки, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств відносно виробництва, доходів і видатків, бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту» [13].

Державне управління процесами формування і забезпечення та зміцнення економічної безпеки наразі здійснюється недостатньо ефективно. Тому очевидно є необхідність у розробленні державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації, оскільки, по-перше, її рівень забезпечення не є достатнім, по-друге — відсутні підходи до її зміцнення в умовах волатильності факторів глобалізаційного впливу.

Мета статті — обґрунтувати стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з концепцій зміцнення економічної безпеки національної економіки є концепція з урахуванням процесів глобалізації. У своїй роботі В. Мартиненко [6] виокремила етапи формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобаліза-

ції. З точки зору В. Мартиненко, процес формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації передбачає реалізацію восьми послідовних етапів, які включають пошук і порівняльний аналіз діючих державних стратегій, пов'язаних зі зміцненням економічної безпеки, стратегічний аналіз зовнішнього і внутрішнього середовищ функціонування економічної безпеки національної економіки, а також аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, визначення стратегічних альтернатив та пріоритетів зміцнення економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізації.

Окрім того, реалізація розробленої таким чином державної стратегії передбачає визначення відповідальних органів державної влади й безпосередніх виконавців стратегічних заходів у сфері підсилення захищеності вітчизняного виробника та бізнесу від загроз та загалом зміцнення економічної безпеки національної економіки. У цьому контексті дуже важливими є такі моменти: дієвість у цьому напрямі владних структур і спрямування спільних зусиль влади й бізнесу; фінансове забезпечення необхідних структурно-логічних трансформацій для підвищення конкурентоспроможності економіки [6].

Слушною є точка зору Ю. Головня, що стратегією забезпечення економічної безпеки регіону є довгостроковий план дій, спрямованих на забезпечення його безпеки, пошук та створення відповідних резервів для запобігання, уникнення та ліквідації (нейтралізації, локалізації) можливих ризиків, загроз та небезпек, тобто це сукупність заходів управлінського, регулятивного, організаційно-правового та економічного характеру, які сприяють створенню належного конкурентного середовища на регіональному ринку та забезпеченню захисту законних інтересів населення та суб'єктів господарювання [14].

Але аналіз теоретичних джерел та практики розвинутих країн світу дозволяє стверджувати, що в основу стратегії економічної безпеки регіону можна покласти мету управління економічною безпекою на регіональному рівні, а саме: доповнити трактування поняття «стратегія забезпечення економічної безпеки регіону» таким «...для забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду та децентралізації управління».

Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко для забезпечення економічної безпеки регіону виокремлюють такі принципи: історизм, єдність, комплексність, пріоритетність, варіантність, природно-господарська збалансованість й оптимальність, узгодженість інтересів місцевих органів управління та напрямів із забезпечення економічної безпеки, пропорційність забезпечення фінансовими ресурсами всіх рівнів регіону [15]. На підставі зазначених принципів автори виділяють основні напрями забезпечення соціально-економічної безпеки регіону: удосконалення правової бази; збереження ресурсного потенціалу, відновлення і розвиток виробничого потенціалу регіону; розвиток самостійної бюджетно-фінансової політики регіонів; підготовка кваліфікованих кадрів адміністративного менеджменту.

На сьогодні всі виокремлені [15] завдання виконуються. Продовжується удосконалення правової бази, враховуючи реформу державного управління — процеси децентралізації управління. Розроблено та реалізуються програми регіонів відносно збереження ресурсного потенціалу та відновлення виробничого потенціалу. Умови децентралізації управління передбачають нові підходи до формування та реалізації бюджетної і фінансової політики регіонів. Навчальні заклади України за сприянням Національної академії державного управління при Президенті України реалізують освітні програми підготовки державних службовців нового поко-

ління — «Публічне управління та адміністрування». Реалізація всіх зазначених завдань формує базу для забезпечення економічної безпеки національної економіки в регіональному аспекті.

У Стратегію економічного розвитку регіонів необхідно включити й елементи управління їх економічною безпекою. При цьому кожний регіон відповідно до сформульованих цілей, поставлених завдань та запропонованих конкретних дій щодо забезпечення економічної безпеки зазначає основні напрями забезпечення економічної безпеки стосовно суб'єктів та об'єктів регіонів та пропонує комплекс оперативних і довгострокових стратегічних заходів з урахуванням наявних ресурсів та потенційних можливостей їх змін. У процесі розроблення Стратегії необхідно враховувати відхилення фактичних результатів від запланованих прогнозних показників розвитку економіки регіону, які за результатами наших попередніх досліджень є індикаторами економічної безпеки регіону. Після цього слід здійснювати постійний моніторинг детермінантів процесу управління економічною безпекою та їх можливих змін для своєчасного коригування відповідних заходів у регіонах.

Головними перешкодами ефективному стратегічному управлінню економічною безпекою регіонів є: недовіра суб'єктів господарювання до методів державного управління та реформування економічних відносин, адміністративні бар'єри та корупційна складова економічної діяльності тощо. Але при цьому впровадження та реалізація стратегічного управління економічною безпекою регіонів в умовах децентралізації управління формують конкурентне підприємницьке середовище, забезпечують економічний розвиток, стабільність та стійкість економічної системи регіону через зацікавленість усіх суб'єктів системи економічної безпеки тощо.

Одним із пріоритетних завдань центральної та регіональної економічної політики має стати спільна програма реструктуризації економіки з переважним розвитком найбільш прибуткових і перспективних на даний момент галузей, а також галузей, які мають довгострокові економічні переваги у загальній системі територіального розподілу праці.

Досвід забезпечення економічної безпеки США і Канади свідчить про доцільність та необхідність реалізації засад стратегічного планування, яке є одним із дієвих засобів впливу на розвиток регіональних соціально-економічних систем. Стратегічні плани сталого розвитку за методиками ООН обов'язково розробляються із залученням громади. Такий стратегічний план передбачає «усуспільнення» діяльності з планування, тобто залучення до розроблення не тільки представників місцевої влади, але й представників комерційних установ, громадських організацій; містить бачення майбутнього та місії, ретельний SWOT-аналіз; визначає стратегічні цілі, що конкретизуються з урахуванням термінів, очікуваних результатів, джерел фінансування та відповідальних виконавців; описує систему моніторингу та актуалізації — внесення змін до стратегічного документа на основі проведення зовнішнього аудиту. Передбачається, що громадськість має бути поінформована через засоби масової інформації не лише про досягнення в роботі над реалізацією стратегії, але також і про всі інші актуальні зміни [16].

На думку В. В. Третяк та Т. М. Гордієнко «...програмно-цільовий підхід у забезпеченні економічної безпеки орієнтований не тільки на виробничо-кількісні показники, але й на соціально-якісні в поєднанні з реалізацією окремих проектів, що є ефективним у економіці регіону. Метод партнерського планування за умов реалізації конкретно поставлених завдань надає можливість наближення до світових стандартів» [17].

Головним завданням програми економічної безпеки регіону є забезпечення економічного розвитку, який розглядається О. Власюком як «...незворотний процес зростання складності, розмаїття та продуктивності виробництва за рахунок зміни технологій, видів продукції, організацій та інститутів, правил поведінки» [18]. При цьому науковець використовує еволюційну теорію, яка є синтезом актуальної інтерпретації класики, неокласики та інституціоналізму.

Результати попередніх досліджень дозволяють стверджувати про те, що соціально-економічні системи регіонів України є структурно деформованими і незбалансованими [19]. Регіональна економічна політика не відіграє ролі інтегруючого ядра системи державного регулювання.

Комплексне завдання забезпечення економічної безпеки регіону не висвітлене у програмах соціально-економічного розвитку регіону, а лише представлені окремі показники регіонального розвитку. Як показує досвід використання програмно-цільового методу останніх десяти років, у регулюванні економіки регіонів окреслені горизонти соціально-економічного розвитку, але вони не досягнуті в жодному регіоні України, в тому числі й за рахунок прийняття наступних програм (без достатнього аналізу результатів попередньої та дуже низьким ресурсним забезпеченням). Головною причиною ситуації, яка склалася, є недосконалість використання принципів системного підходу та невключення в головні стратегічні цілі формування механізму забезпечення економічної безпеки регіону [25].

Діюча Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. [20] визначає цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток.

Розроблення Стратегії здійснено з урахуванням змін, які відбулися в розвитку регіонів держави за останні роки, що характеризуються:

— поступовим підвищенням рівня концентрації економічної активності як на загальнодержавному (зосередження основних ресурсів розвитку в м. Києві, де виробляється майже 20 % валового внутрішнього продукту країни, акумулюється 50 % усіх прямих іноземних інвестицій, збільшується чисельність населення за рахунок міграції з інших регіонів, майже 75 % працівників, зайнятих переважно у сфері послуг, мають вищу освіту), так і на регіональному рівні (концентрація економічної діяльності в обласних центрах та прилеглих районах, у більшості яких зосереджується понад 60 % обсягів виконаних будівельних робіт, інвестицій та виробництва) [20];

— нерівномірністю розвитку територій, зростанням міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, значною диференціацією розвитку районів та міст, у частині яких (понад 30 %) тривалий час спостерігається одночасне зниження рівня економічної активності та зменшення чисельності населення [20].

На підставі результатів проведеного дослідження динаміки та прогнозу рівня економічної безпеки регіонів можна стверджувати, що впровадження стратегічного управління економічною безпекою регіонів зумовлено такими чинниками:

— існує та поглиблюється диференціація в економічному регіональному розвитку;

— спостерігається низька ефективність реалізації розроблених стратегій регіонального економічного розвитку;

— існує неповне та неефективне використання наявних ресурсів для протистояння зовнішнім загрозам та ризикам.

Своєю чергою, стратегічне управління економічною безпекою регіонів дозволить зменшити ступінь диференціації економічного розвитку регіонів; стимулювати розвиток тих регіонів та територій, які з певних об'єктивних причин не можуть працювати в режимі саморозвитку.

Планування місцевого економічного розвитку потребує наполегливої праці, глибокого аналізу, довготривалих інвестицій та залучення до розроблення Програми максимальної чисельності населення території. Суб'єкти, які визначаються в єдиній економічній платформі, повинні бути готові розпочати (навіть із деяким ризиком для себе) конкретні проекти, які б виявили тривалий позитивний вплив на підвищення економічної безпеки території.

Безпосередніми виконавцями основних завдань, пов'язаних із реалізацією на практиці положень стратегії, є місцеві владні структури, органи місцевого самоврядування, державні установи та організації. Їх діяльність у напрямках, передбачених стратегією, створюватиме умови для заохочення та спрямування дій комерційних підприємств, приватних осіб, громадських та самоврядних організацій згідно з передбаченими стратегією цілями, пріоритетами та завданнями. Таким чином, реалізація стратегії має стати результатом злагоджених загальних зусиль, консолідуючим чинником для всіх конструктивних сил.

З огляду на посилення ролі обласних центрів у загальноекономічному розвитку вони і надалі продовжуватимуть значною мірою визначати характер подальшої територіальної диференціації соціально-економічного становища в країні. Отже більшість регіонів у своїй стратегії економічного розвитку як стратегічну мету прописує розвиток сільських територій, що вирішить проблему міграційного руху із сільських населених пунктів та малих міст з обмеженим потенціалом розвитку [20].

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. зазначається, що в Донецькій та Луганській областях «...на фоні відносно високого рівня середньої заробітної плати порівняно з іншими областями зросли внутрішньорегіональні диспропорції щодо розвитку інфраструктури, надання послуг населенню у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища та інші. Розвиваються в основному обласні центри, а шахтарські та сільські території занепадають. Наслідком зазначених тенденцій є значне розшарування населення за рівнем доходів, безробіття, соціальне невдоволення мешканців регіонів, створення підґрунтя для проявів сепаратизму» [20].

З урахуванням зазначеного реалізація Стратегії дає можливість визначити інтегрований підхід до формування і реалізації державної регіональної політики, який передбачатиме поєднання таких складових частин [20]:

— секторальної (галузевої) — підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів шляхом оптимізації і диверсифікації структури економіки, забезпечення ефективної спеціалізації регіонів із пріоритетним використанням власного ресурсного потенціалу;

— територіальної (просторової) — досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвиток міжрегіонального співробітництва, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій шляхом формування «точок зростання», активізації місцевої економічної ініціативи та зміцнення потенціалу сільської місцевості, забезпечення соціально-економічної єдності і рівномірності розвитку регіонів з метою створення рівних умов для розвитку людини;

— управлінської — застосування єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави і регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади.

Стратегічною метою реалізації державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України задля забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя населення, дотримання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Стратегічне бачення регіонального розвитку та країни загалом полягає в розв'язанні існуючих проблем шляхом використання внутрішніх та зовнішніх можливостей регіонів та територій і є результатом стратегічного спрямування державної регіональної політики.

Стратегія економічної безпеки є відносно сталою складовою політики економічної безпеки і передбачає визначення мети і завдань системи забезпечення національної економічної безпеки, напрямів їх вирішення, а також форм і способів застосування відповідних сил і засобів, можливість їх перегруповування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз.

Стратегія є підставою для визначення спільного плану дій та укладання угоди між Кабінетом Міністрів України та обласною радою, що має забезпечити стабільність відносин між центральною та регіональною владами.

Керованість та ефективність реалізації стратегії забезпечується завдяки формуванню дієвого інформаційного супроводу, що включає: налагоджену систему збирання, узгодження та використання статистичної, аналітичної, нормативної, програмно-планової та прогнозної інформації для прийняття державно-управлінських рішень на регіональному (місцевому) рівні; системний моніторинг широкого кола індикаторів соціально-економічного розвитку та стану навколишнього середовища; відкритість і прозорість діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема регулярне інформування громадськості про основні проблеми соціально-економічного та культурного розвитку регіону, шляхи їх вирішення і перспективи прийняття оптимальних державно-управлінських рішень; активізацію участі населення та громадських об'єднань регіону в підготовці, обговоренні та вирішенні питань соціально-економічного й культурного розвитку регіону [21].

Для цього на державному та регіональному рівнях необхідно сформувати програми забезпечення економічної безпеки регіону з урахуванням поточного та прогнозованого стану економічної безпеки регіону та його специфічних характеристик. Окрім того, стратегія забезпечення економічної безпеки регіону має бути прописана в рамках стратегій розвитку регіонів. Кожна область України згідно з Державною стратегією регіонального розвитку до 2020 р. [20] повинна мати довгостроковий Стратегічний план на п'ять років із визначеними цілями та завданнями. Згідно з постановою КМУ № 1186 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» [22], регіональна стратегія повинна містити поетапні плани дій з детальним описом заходів, строків виконання, відповідальних виконавців, обсягів та джерел фінансування, очікуваних результатів.

Аналіз діючих Стратегій економічного розвитку регіонів України до 2020 р., розроблених на підставі постанови КМУ № 1186, свідчить, що жодна стратегія не визначає стан економічної безпеки регіону ні як базу економічного розвитку, ні як наслідок економічного розвитку регіону, що ще раз підтверджує відсутність узгодженості відносно питання забезпеченості економічної безпеки на регіональному та державному рівнях.

Результати аналізу Стратегій економічного розвитку регіонів дозволяють стверджувати, що безпека розглядається з таких позицій, як громадська безпека, безпека довкілля, навколишнього середовища, радіаційна, екологічна, енергетична безпека, безпека руху. В таких регіонах, як Кіровоградська, Волинська, Полтавська згадується продовольча безпека. У Луганській області — особиста та інформаційна безпека.

Єдиний регіон, який у тексті своєї Стратегії згадує економічну безпеку — Львівська область (у підрозділі операційна ціль 2.1: Безпека) у такому контексті: «Потреба в безпеці притаманна будь-якій системі, зокрема соціально-економічній. Безпека є однією з найважливіших умов функціонування держави, регіону, підприємства, особи. У сучасних умовах відбувається трансформація економічної безпеки в соціально-економічну. Така трансформація зумовлена посиленням впливу людського чинника в зовнішньому та внутрішньому середовищах функціонування будь-якої системи. Соціально-економічна безпека особи виступає головним об'єктом системи соціально-економічної безпеки та являє собою стан захищеності її життєво важливих інтересів. Соціально-економічна безпека особи виражається в збереженні найважливіших інтересів індивіда, включеного до соціально-економічних відносин, та становить основу його поступального розвитку. При цьому особа є не тільки об'єктом, але і реальним суб'єктом соціально-економічних відносин, а це означає, що її безпека відображає як стан, так і спроможність особи у певних умовах реалізовувати природне право на якісний рівень життя» [23].

В аспекті підвищення економічної безпеки країни економічна безпека згадується і в тексті Стратегії економічного розвитку Черкаської області: «Скорочення витрат на енергію призводить до економії коштів, сприяє зміцненню конкурентоспроможності регіону та підвищує економічну безпеку країни» [24].

Узагальнено основні стратегічні цілі регіонів України до 2020 р. для подальшого формування стратегій підвищення економічної безпеки регіонів:

1. Забезпечення конкурентоспроможності регіону.
2. Забезпечення високого рівня та якості життя населення (у т. ч. розвиток людського капіталу).
3. Розвиток місцевого самоврядування.
4. Економічний розвиток (у т. ч. розвиток економічного / виробничого потенціалу).
5. Екологічна та енергетична безпека.
6. Розвиток соціальної та туристичної сфер.
7. Розвиток сільських територій (рис. 1).

Результати аналізу стратегічних цілей, які визначені регіонами України у відповідних Стратегіях економічного розвитку до 2020 р., свідчать, що майже всі регіони (22 регіони або 92 %) мету забезпечення високого рівня та якості життя населення регіону (зокрема розвиток людського капіталу) визначили однією із пріоритетних.

Більше половини регіонів України (14 регіонів або 58 %) пріоритетними визначили такі цілі, як розвиток сільських територій та економічний розвиток (у т. ч. розвиток економічного / виробничого потенціалу). Забезпечення конкурентоспроможності, як стратегічну ціль прописали лише 33 % регіонів (вісім регіонів), але при цьому всі регіони її визначають як стратегічне бачення майбутнього регіону, зокрема прописують її як оперативну мету.

Розвиток соціальної та туристичної сфер області визначають 25 % регіонів, а саме: Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Хмельницька та Чернівецька області. Розвиток місцевого врядування, як стратегічний напрям економічного розвитку регіону, визначили в 2015–2017 рр. лише чотири регіони: Донецька, Луганська, Одеська та Харківська області.

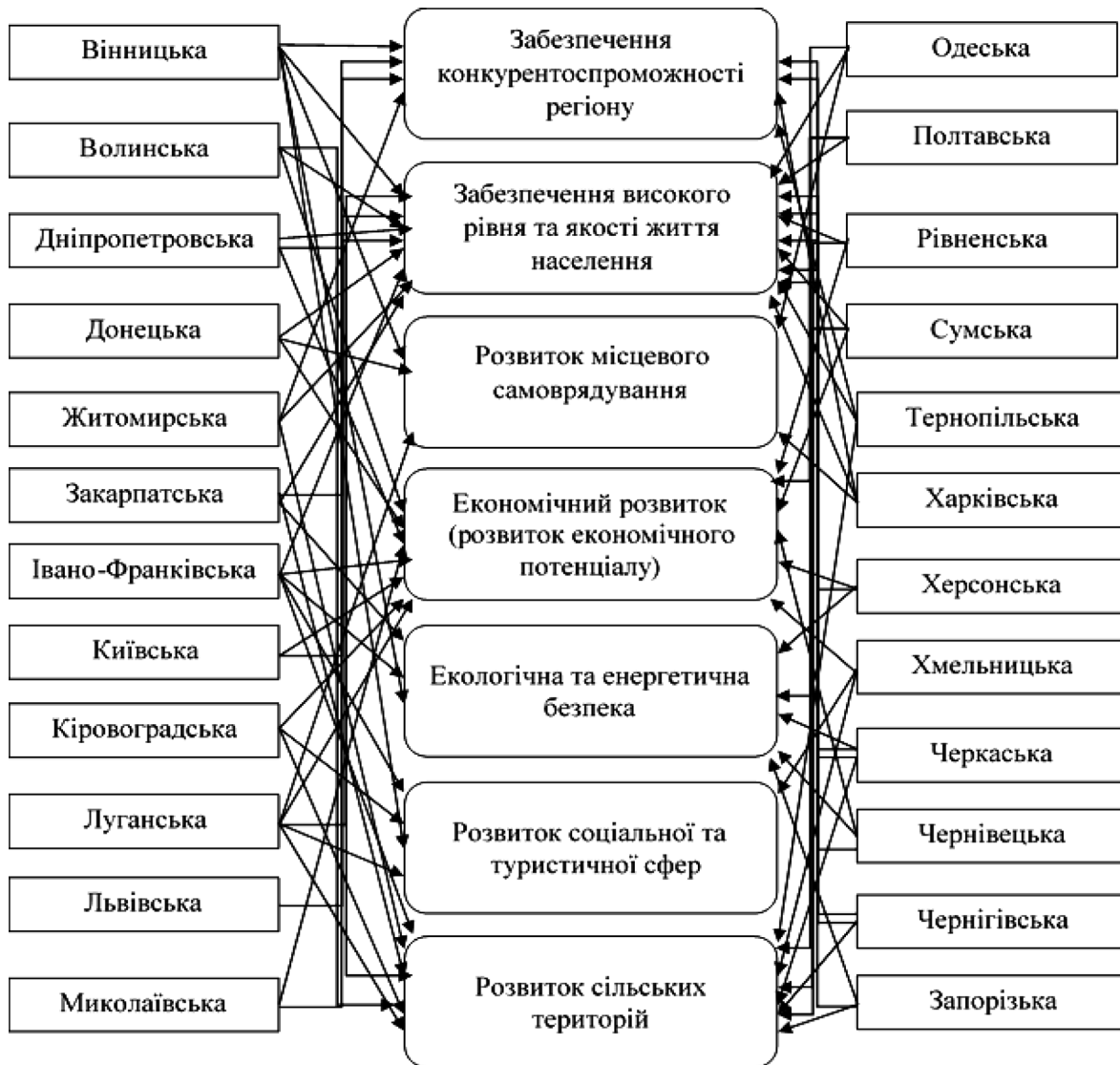

Рисунок 1 — Стратегічні цілі економічного розвитку регіонів України [25]

Висновки. Отже, аналіз Стратегій економічного розвитку регіонів до 2020 р., що були затверджені у період 2015–2017 рр., свідчить про недосконалість розроблених стратегій, які потребують удосконалення з метою забезпечення економічної безпеки регіону та національної безпеки загалом. Доцільним та раціональним є реалізація процесів прогнозування та попередження загроз економічній безпеці регіону. Забезпечення прийнятного рівня економічної безпеки на рівні регіону неможливе без здійснення структурної перебудови регіонального управління та контролю ефективності реалізації відповідних регіональних програм. Формування ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку потребує врахування специфіки розвитку кожного регіону та прогнозування забезпечення економічної безпеки.

Список літератури / References

1. Тульчинський Р. В. Засади стратегічного управління економічною безпекою регіонів. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. № 14. URL : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108741/103687>.

Tulchynskiy, R. V. (2017). *Zasady stratehichnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu rehioniv* [Principles of strategic management of economic security in the regions]. *Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy*

politekhnichnyi instytut» [Economic bulletin of National technical university of Ukraine «Kyiv polytechnical institute»], no. 14. Available at : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108741/103687> (accessed 29 April 2019).

2. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов. М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. 468 с.

Porter, M. E. (2005). *Konkurentnaja strategija: Metodika analiza otraslej i konkurentov* [Competitive strategy. Technique of the analysis of branches and Competitors]. Moscow, Alpina Business books Publ., 468 p.

3. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М. : Дело, 2000. 704 с.

Mescon, M., Albert, M., Hedouri, F. (2000). *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of management]. Moscow, Delo Publ., 704 p.

4. Карасев В. И. Стратегии управления предприятием: выбор партнера для стратегического альянса. *Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2005. № 31. С. 97–101.

Karasev, V. Y. (2005). *Strategii upravleniya predpriyatiem: vyibor partnera dlya strategicheskogo alyansa* [Enterprise Management Strategies: Choosing a Partner for a Strategic Alliance]. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»* [Bulletin of NTU «KhPI»], no. 31, pp. 97–101.

5. Конюхов Ю. М. Механізм реалізації стратегії сталого соціально-економічного розвитку регіону. *Агросвіт*. 2015. № 17. С. 64–68.

Koniukhov, Yu. M. (2015). *Mekhanizm realizatsii stratehii staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu* [Strategy implementation mechanism of sustainable socio-economic development]. *AhroSvit* [Agrarian World], no. 17, pp. 64–68.

6. Мартиненко В. В. Формування стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 133–143.

Martynenko, V. V. (2015). *Formuvannia stratehichnykh priorytetiv zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky Ukrainy* [Strategic priorities formation in strengthening economic security of the national economy of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual problems of economics], no 5, pp. 133–143.

7. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки. К. : Знання, 2006. 435 с.

Shvaika, L. A. (2006). *Derzhavne rehuliuivannia ekonomiky* [State regulation of Economy]. Kyiv, Znannia Publ., 435 p.

8. Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації: матеріали «круглого столу» / за заг. ред. О. В. Литвиненка. К. : НІСД, 2011. 64 с.

Lytvynenko, O. V. (ed) (2011). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: stratehichni priorytety ta shliakhy ikh realizatsii* [National Security of Ukraine: Strategic Priorities and Ways of their Implementation], Kyiv, NISD Publ., 64 p.

9. Ткаченко В. А., Холод Б. И., Холод С. Б., Павлова В. А. и др. Концептуальное моделирование процессов самоорганизации и самоуправления: коллективная монография. Днепр : УАН ; Монолит, 2018. 236 с.

Tkachenko, V. A., Kholod, B. I., Kholod, S. B., Pavlova, V. A. et al. (2018). *Kontseptual'noe modelyrovanye protsessov samoorhanyzatsyy u samoupravleniya* [Conceptual modeling of self-organization and self-government processes]. Dnepr, UAN ; Monolit Publ., 236 p.

10. Головкова Л. С., Рекун І. І. Розвиток системи управління фінансово-економічною безпекою залізничної корпорації в умовах глобалізації : [препринт] // *Actual problems of modern economy development : Collection of scientific articles*. Thorpe-Bowker, Melbourne, Australia, 2015. P. 5–13..

Holovkova, L. S., Rekun, I. I. (2015). *Rozvytok systemy upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu korporatsii v umovakh hlobalizatsii* [Development of the system of management of financial and economic security of the corporation in the conditions of globalization]. [Actual problems of modern economy development], pp. 5–13.

11. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротина, Я. А. Жаліла. К. : НІСД, 2010. 288 с.

Vorotina, V. Ye., Zhalilo, Ya. A. (ed) (2010). *Derzhavne upravlinnia rehionalnym rozvytkom Ukrainy* [State Administration of Regional Development of Ukraine], Kyiv, NISD Publ., 288 p.

12. Стеценко С. П. Стратегічне управління системою економічної безпеки регіону. *Агросвіт*. 2013. № 24. С. 47–50.

Stetsenko, S. P. (2013). *Stratehichne upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky rehionu* [Strategic management system economic security of region]. *AgroSvit* [Agrarian Worldt], no. 24, pp. 47–50.

13. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. Около 12 тыс. терминов. 5-е изд., перераб., доп. М. : ИНФРА-М, 2007. 495 с.

Rajzberh, B. A., Lozovskiy, L. Sh., Starodubtseva, E. B. (2007). *Sovremennyj jekonomicheskij slovar' v* [Modern Economic Dictionary]. Moscow, YNFRA-M Publ., 495 pp.

14. Головня Ю. І. Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки в регіоні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 2 (1). С. 294–298.

Holovnia, Yu. I. (2013). *Stratehichni priorytety zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky v rehioni* [Strategic priorities to ensure economic security in the region]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property], iss. 2 (1), pp. 294–298.

15. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. К. : Лібра, 2003. 280 с.

Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., Liashenko, O. M. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of an enterprise: the essence and mechanism of provision]. Kyiv, Libra Publ., 280 p.

16. Панухник О. В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 152–157.

Panukhnyk, O. V. (2009). *Metodychne zabezpechennia stratehichnoho planuvannia v rehionakh Ukrainy* [Methodical provision of strategic planning in the regions of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual problems of economics], no. 1, pp. 152–157.

17. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Програмно-цільовий підхід до забезпечення економічної безпеки регіону. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 34–42.

Tretiak, V. V., Hordiienko, T. M. (2012). *Prohramno-tsilovyi pidkhid do zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky rehionu* [Target-oriented approach to ensuring economic security of the region]. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy], no. 3, pp. 34–42.

18. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. К. 2008. 48 с.

Vlasiuk, O. S. (2008). *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [The theory and practice of economic security in the system of science of economics], Kyiv, 48 p.

19. Ivanova, N. (2018). Authentication of the region as the object of economic security in the context of economic development of Ukraine. *Revista Galega de Economía*, no. 27/2. pp. 113–124.

20. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. *Офіційний вісник України*. 2014. № 70. Ст. 1966.

Cabinet of Ministers of Ukraine (2014). Resolution «On approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020». *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], vol. 70, art. 1966.

21. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості: збірник матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. К. : НІСД, 2011. 88 с.

Bila, S. O. (ed). (2011). *Stratehii rozvytku rehioniv: shliakhy zabezpechennia diievosti* [Regional Development Strategies: Ways to Ensure Effectiveness], Kyiv : NISD Publ., 88 p.

22. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : Постанова КМ України від 11 листопада 2015 р. № 932. *Офіційний вісник України*. 2015.

Cabinet of Ministers of Ukraine (2015). Resolution «On Approval of the Procedure for the Development of Regional Development Strategies and Action Plans for their Implementation, as well as the monitoring and evaluation of the effectiveness of the implementation of these regional strategies and action plans». *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], vol. 932.

23. Стратегія економічного розвитку Львівської області : Рішення обласної ради від 29.03.2016 № 146. URL : <http://dfr.minregion.gov.ua/region-base?NID=97>.

Lviv Regional Council (2016). Economic Development Strategy of Lviv Region, Available at: <http://dfr.minregion.gov.ua/region-base?NID=97> (accessed 29 April 2019).

24. Стратегія розвитку Черкаської області на період до 2020 року: Рішення обласної ради від 10.09.2015 № 1296. URL: <http://dfr.minregion.gov.ua/region-base?NID=13>.

Cherkasy Regional Council (2015). Cherkasy region development strategy for the period till 2020 ». Available at : <http://dfr.minregion.gov.ua/region-base?NID=13> (accessed 29 April 2019).

25. Іванова Н. С. Прогнозування економічної безпеки регіонів для забезпечення безпеки національної економіки: монографія. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д. О., 2018. 381 с.

Ivanova, N. S. (2017). *Prohnozuvannia ekonomichnoi bezpeky rehioniv dlia zabezpechennia bezpeky natsionalnoi ekonomiky* [Prediction of the economic security of the regions to ensure the security of the national economy]. Kryvyi Rih, Cherniavskiy D. O. Publ., 381 p.

Цель — исследовать стратегические направления повышения уровня экономической безопасности регионов.

Методы. Для достижения поставленной цели применялись методы теоретического обобщения, анализа и синтеза, логического обобщения, аналогий, сравнительного сопоставления.

Результаты. Статья посвящена теоретическому исследованию управления процессами формирования, обеспечения и укрепления экономической безопасности национальной экономики через её региональную компоненту. Исследованы существующие концепции укрепления экономической безопасности национальной экономики. Результаты анализа действующих стратегий экономического развития регионов до 2020 г. свидетельствуют, что ни одна стратегия не определяет состояние экономической безопасности региона ни как базу экономического развития, ни как следствие экономического развития региона, что еще раз подтверждает отсутствие согласованно-

сти в отношении вопроса обеспеченности экономической безопасности на региональном и государственном уровнях. Безопасность рассматривается с таких позиций, как общественная безопасность, безопасность окружающей среды, радиационная, экологическая, энергетическая безопасность, безопасность движения, продовольственная безопасность (Кировоградская, Волынская, Полтавская области), личная и информационная безопасность (Луганская область). Результаты анализа стратегических целей, определенных регионами Украины в соответствующих стратегиях экономического развития до 2020 г., свидетельствуют, что почти все регионы (22 региона, 92 %) цель обеспечения высокого уровня и качества жизни населения региона (в т. ч. развитие человеческого капитала) определили одной из приоритетных.

Обеспечение приемлемого уровня экономической безопасности на уровне региона невозможно без осуществления структурной перестройки регионального управления и контроля эффективности реализации соответствующих региональных программ. Формирование эффективного и прозрачного механизма финансового обеспечения регионального развития требует учета специфики развития каждого региона и прогнозирования обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: регион, экономическая безопасность, экономическая безопасность региона, стратегия, стратегические ориентиры, обеспечение экономической безопасности регионов.

Objective. The objective of this article is to explore the strategic directions of increasing the level of economic security of the regions.

Methods. The methods of theoretical generalization, analysis and synthesis, logical generalization, analogies, comparative comparison are used to achieve a target goal.

Results. The article is devoted to theoretical research of the management processes of formation and strengthening of economic security of the national economy through a regional component. The existing concepts of strengthening the economic security of the national economy are investigated. The analysis' results of the existing Strategies for Regional Economic Development by 2020 indicate that any strategy does not determine the state of economic security of the region either as a basis for economic development or as a consequence of the economic development of the region, that once again confirms the lack of consistency regarding the issue of ensuring economic security at the regional and state levels. Security is considered from the following positions: public safety, environmental safety, radiation, ecological, energetic security, traffic safety, food safety (Kirovohrad, Volyn, Poltava regions), personal and informational security (Luhansk region). The results of the strategic goals' analysis which are identified by the regions of Ukraine in the relevant Strategies for Economic Development until 2020 indicate that almost all regions (22 regions or 92 %) defined the aim to provide a high level and quality of life of the population of the region (including development of human capital) as the priority one.

Ensuring an adequate level of economic security at the regional level is impossible without restructuring of the regional administration and monitoring the effectiveness of the relevant regional programs' implementation. Formation of an effective and transparent mechanism of financial support for regional development requires to reflect the specifics of the development of each region and forecasting the provision of economic security.

Key words: region, economic security, economic security of the region, strategy, strategic guidelines, ensuring economic security of the regions.

Надійшла до редакції 20.03.2019